

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Katedra aplikované geoinformatiky a kartografie

*Aplikace geoinformatiky ve sociální geografii
(MZ340P106)*

HISTORICKÝ VÝVOJ HRANIC STATUTÁRNÍHO MĚSTA ZLÍN

Karel Prokopec

1.NKARTGD

Písek 2015

Úvod

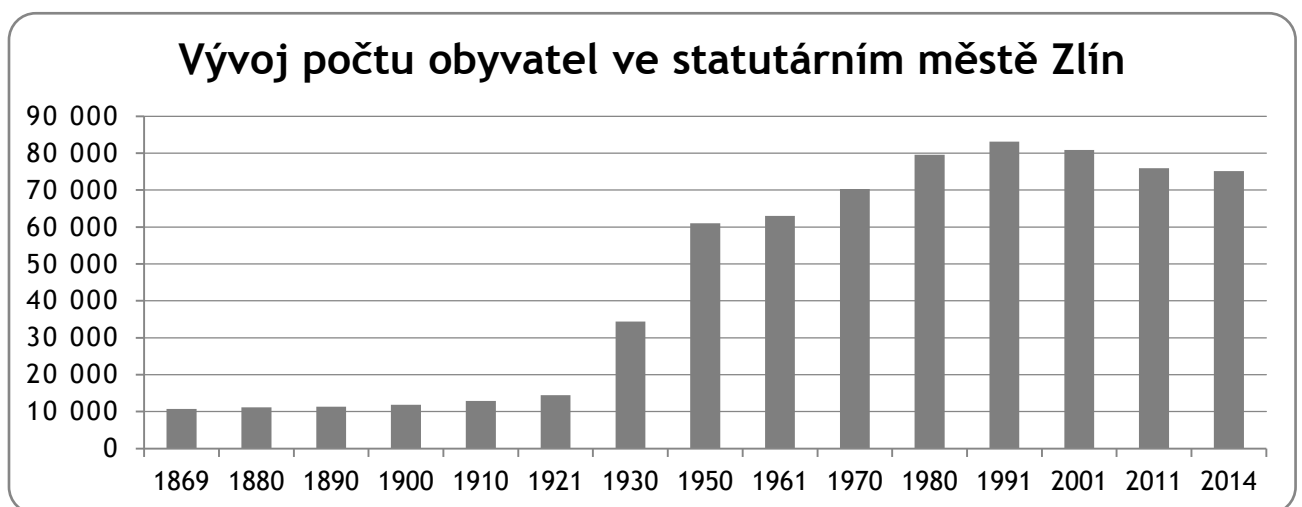
Tato práce vznikla na katedře Aplikované geoinformatiky a kartografie v rámci předmětu Aplikace geoinformatiky ve sociální geografii. Práce je výsledkem projektu číslo DF12P01OVV033 "Zpřístupnění historických prostorových a statistických dat v prostředí GIS", který je podporován Ministerstvem kultury České republiky v rámci programu Aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Obecným cílem práce je demonstrovat využitelnost geoinformatických nástrojů pro výzkum v oblasti sociální geografie. Za tímto účelem je také zvoleno téma práce: historický vývoj hranic města Zlín od první poloviny 19. století po současnost spadající do obecnějšího tématu výzkumu změn hranic měst.

Cíle

Konkrétním cílem práce je vytvoření vizualizace vývoje hranic katastrálního území města Zlín. K naplnění tohoto cíle vede využití geografických informačních systémů (dále jen GIS) zejména pro georeferencování a vizualizaci a rešerše historických map a publikací s tématem vývoje osídlení na našem území.

Postup

Prvním krokem je vymezení zájmového území, což je v tomto případě město Zlín. Zahájení vyhledávání vhodných mapových podkladů začalo u dnešního vymezení města. Jako nejvhodnější se ukázala zdarma distribuovaná databáze ArcČR 500 obsahující polygony katastrálních území, které jsou základní kamenem této práce. Další krok spočíval ve vyhledání historických map zobrazujících oblast města Zlín a zároveň mající vyznačené hranice katastrálních území. Více o zdrojích mapových podkladů v následující kapitole *Využití mapové podklady*. Následovalo určení časových řezů, pro které byly dále vytvořeny polygony hranic města Zlín. K tomuto určení sloužil Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2005^[5]. Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2005 ve svém I. dílu poskytuje počet obyvatel v obcích ČR. Z těchto dat byl sestaven graf zobrazující vývoj počtu obyvatel v městě Zlín (Obr. č. 1). Časové řezy byly zvoleny tak, aby vhodně zachycovaly právě počet obyvatel ve Zlíně. Následovalo určení těch katastrálních území, které v daném časovém úseku náležely městu Zlín. K tomuto stanovení sloužil II. díl Historického lexikonu obcí České republiky – 1869-2005 viz Obr. č. 2 (problematiká aplikace tohoto kroku popsána v kapitole *Identifikace změn hranic katastrálních území*).

Obrázek č. 1: Graf Vývoje počtu obyvatel ve statutárním městě Zlín^{[5], [8], [9]}

ZLÍN v r. 1869-1930 obec v okr. Uherské Hradiště, v r. 1950 osada obce Gottwaldov v okr. Gottwaldov-město, v r. 1961-1989 část obce Gottwaldov v okr. Gottwaldov, od 1.1.1990 obec v okr. Zlín;
v r. 1869-1930 se nečlení na části;
v r. 1950-1964 se Gottwaldov člení na 7 osad: Louky, Malenovice, Mladcová, Prštné, Příluky, Zlín, Zlínské Paseky;
14.6.1964-14.7.1976 se Gottwaldov člení na 12 částí obce: Chlum, Jaroslavice, Kudlov, Lhotka, Louky, Malenovice, Mladcová, Prštné, Příluky, Tečovice, Zlín, Zlínské Paseky;

Obrázek č. 2: Ukázka údajů z *Historického lexikonu obcí České republiky – 1869-2005*^[5]

Poté co byly definovány časové řezy a hranice města Zlín v těchto řezech následovala tvorba mapy historického vývoje hranic města Zlín (viz Příloha č. 1). Mapu doplňuje text v kapitole *Vývoj osídlení města Zlín*, který podává stručný pohled na vývoj osídlení.

Využití mapové podklady

Vyhledání vhodných mapových podkladů tvoří základ pro provedení projektu a bez této činnosti by nebylo vypracování dalších částí práce možné. Mapové podklady lze logicky rozdělit do těchto dvou skupin:

- historické mapy,
- současná mapová tvorba.

Historické mapy

Na poli historických map bylo v posledních letech provedeno spoustu práce ve smyslu jejich zpřístupnění na webech organizací zabývajících se touto tematikou. Obsáhlé informace a odkazy na další projekty poskytuje např. web www.staremapy.cz^[2] nebo www.chartae-antiquae.cz^[6]. Konkrétní historické mapy použité při práci jsou tyto:

- Císařské povinné otisky map stabilního katastru Moravy a Slezska – Zlín^[1],
- Toposekce 3. vojenského mapování v měřítku 1 : 25 000^[1],
- Speciální mapy 3. vojenského mapování v měřítku 1 : 75 000^[1].

Výše uvedené mapy sloužily pro identifikování změn hranic katastrálních území (viz kapitola *Identifikace změn hranic katastrálních území*).

Současná mapová tvorba

Z této kategorie mapových podkladů byly použity dva zdroje:

- Základní mapa ČR 1 : 10 000^[3],
- Digitální vektorová geografická databáze ČR ArcČR 500^[4].

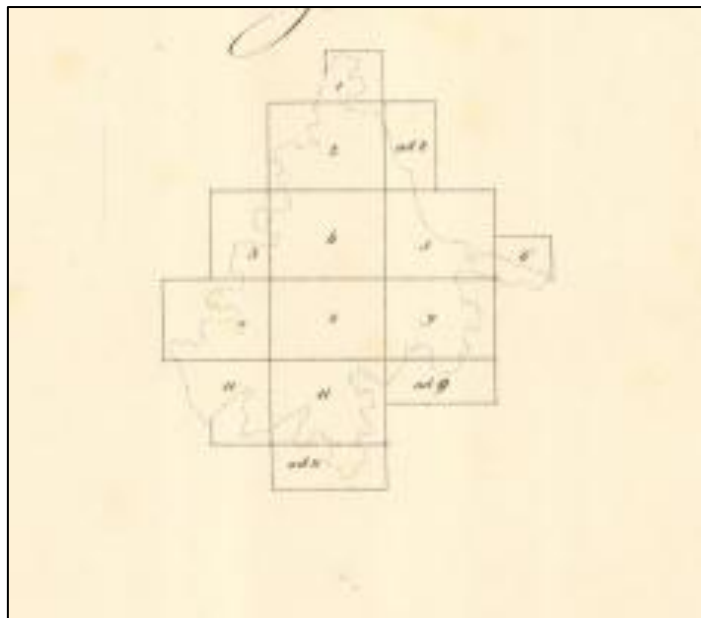
Základní mapa ČR 1 : 10 000 byla použita ve formě WMS – ZM 10, což je prohlížečská služba poskytovaná Českým úřadem zeměměřičským a katastrálním. Tento mapový podklad sloužil primárně pro georeferencování císařských otisků. Z databáze ArcČR 500 byla využita datová vrstva „KatastralniUzemiPolygony“ z části „AdministrativniCleneni_v12“. Více informací o jejich aplikaci při práci je uvedeno v kapitole *Identifikace změn hranic katastrálních území*.

Identifikace změn hranic katastrálních území

Jak již bylo napsáno výše jádro této práce spočívá v určení hranic města Zlín v pěti vybraných časových obdobích. Prostorová data vystihující prostorový rozsah města mají geometrický základ v polygonech soudobých katastrálních území (data pocházejí z databáze ArcČR 500). V průběhu validace (viz dále v této kapitole) nebyla geometrie hranic katastrálních území měněna.

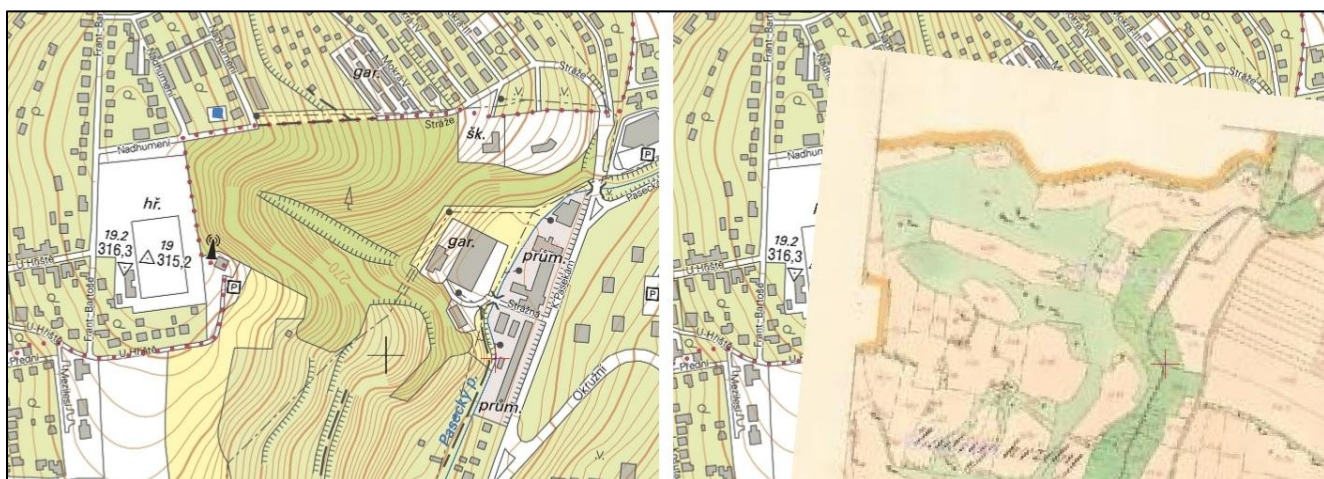
Geometrie hranic města

Toto východisko bylo zvoleno hned z několika následujících důvodů. Předpokladem práce bylo, že katastrální hranice lze obecně považovat za poměrně stálé. Dále bylo provedeno porovnání (validace) soudobých hranic^[4] s hranicemi katastru z roku 1829 (Císařské otisky^[1]) následující metodou: V software ArcMap na podkladové vrstvě ZM 10 (prohlížeč služba WMS^[3]) bylo provedeno georeferencování výše zmíněných Císařských otisků. Jednalo se o sedm mapových listů z celkových deseti viz Obr. č. 3.

Obrázek č. 3: Přehledka – Císařské povinné otisky map stabilního katastru Moravy a Slezska^[1]

Nikoliv všechny mapové listy byly georeferencovány, protože na některých listech (zejména pouze s ornou půdou nebyly nalezeny vhodné vlíčovací body na ZM 10 z důvodu změny využití ploch – souvislé zastavění území). Na georeferencovaných mapových listech byla nalezena velmi dobrá shoda ve vedení hranice katastrálního území s ZM 10 viz Obr. č. 4 a 5.

Obrázek č. 4: Vizualizace shodné hranice katastrálního území Zlín (Císařské otisky a ZM 10)^{[1], [3]}, vlastní úprava

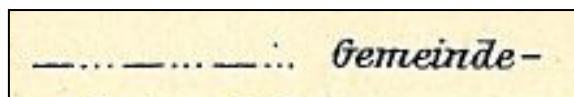

Obrázek č. 5: Vizualizace shodné hranice katastrálního území Zlín (Císařské otisky a ZM 10)^{[1], [3], vlastní úprava}

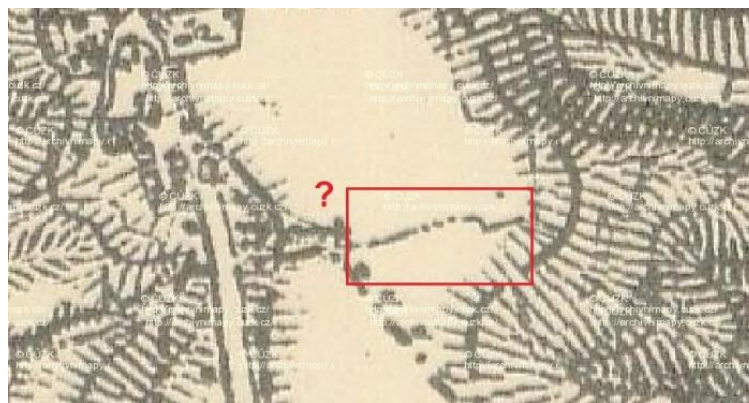
Růst města

Další záležitost, kterou bylo nutné vyřešit bylo rozrůstání města. Růst města je zachycen v písemné formě v Historickém lexikonu obcí ČR – 1869-2005, údaje v něm obsažené byly použity pro zachycení zmíněného růstu města. Právě konverze písemného vyjádření do grafického se ukázala jako obtížná. Důvod problematické aplikace tohoto kroku spočívá v tom, že Historický lexikon obcí ČR – 1869-2005 ve svém II. dílu zaznamenává pouze soupis částí obce (příp. osad) náležících městu Zlín, což nedává úplnou informaci o změně katastrálních hranic obce. Interpretace tohoto zdroje pro účely práce byla následující: V Základní mapě ČR byly vyhledány názvy částí obce (příp. osad) patřící ke Zlínu v daném časovém období. Vnější hranice katastrálních území pro město Zlín byla volena v rámci stávající geometrie tak, aby všechny části obce (příp. osady) byly uvnitř hranic města. Takto bylo možné zjistit vývoj hranic města Zlín.

Prvotní záměr autora ovšem preferoval zcela jiný postup pro získání změn hranic města a to následující. Úmyslem bylo najít mapy z vybraných časových období a linii hranice města ručně vektorizovat. Ačkoli byly nalezeny mapy s daných časových období s hranicí města v legendě, tak kresba těchto map neumožňovala vektorizaci hranic z důvodu velmi špatné čitelnosti hranice na mapách 3. vojenského mapování (viz Obr. č. 6 a 7), které jsou dostupné pro velký počet let.

Obrázek č. 6: Část legendy se znakem pro hranice obcí^[7]

Obrázek č. 7: Část mapy 3. vojenského mapování s nejednoznačným vedením hranice vlevo od vyznačené oblasti^[1]

Vývoj osídlení města Zlín ^{[10], [11]}

Historie města Zlína sahá daleko do středověku, první písemná zmínka se pojí k roku 1322, kdy byl Zlín řemeslnicko-cechovním střediskem okolního valašského osídlení. Potenciál pro rozvoj dodalo vybudování železnice roku 1899. Významným datem je založení Baťovy továrny na boty v roce 1899, což předznamenalo rozvoj města v první polovině 20. století. Rozvíjející se průmysl vytvářel pracovní příležitosti, které využilo obyvatelstvo z okolních regionů, zejména mezi světovými válkami počet obyvatel Zlína významně vzrostl. Zlín se profiloval jako průmyslové město. Ani hospodářské krize ve 20. a 30. letech 20. století rozvoj města nezastavily. Na změně tváře města se podíleli renomovaní architekti té doby, kteří postavili mnoho budov ve funkcionalistickém stylu. V roce 1935 se již Zlín se skoro 40 tisíci obyvateli stal politickým okresem. V předválečné období probíhala spořádaná urbanizace celé aglomerace Velkého Zlína* (* od roku 1938 po připojení pěti obcí a překročení hranice 40 tisíc obyvatel). Další rapidní rozvoj zastavila až 2. světová válka. Během 2. světové války se výstavba orientovala podél hlavní komunikace směrem k Otrokovicím. V éře socialismu se stal Gottwaldov (přejmenování v roce 1949) na zhruba dekádu sídlem Gottwaldovského kraje až do reformy státní správy v roce 1960. Výstavba sídlišť např. Jižní svahy znamenala po 2. světové válce až zhruba do 80. let 20. století pozvolný nárůst obyvatel až do maxima v roce 1991 (83 126 obyvatel). V 21. století měl na Zlín vliv rozpad Československa, který znamenal, že se Zlín ocitl v blízkosti hranic namísto pozice relativně ve středu Československa. V 90. letech zanikly některé význačné průmyslové závody při transformaci ekonomiky na tržní hospodářství. Tyto budovy byly často zařazeny mezi kulturní památky a původní rysy města tak byly zachovány dodnes. V 90. letech se osamostatnilo několik částí města (např. Březnice nebo Lípa). Od SLDB v roce 1991 po současnost mírně klesá počet obyvatel.

Závěr a diskuze

Výsledkem práce je mapa (viz Příloha č. 1) zachycující vývoj hranic statutárního města Zlína. Výsledek práce mohl být odlišný, pokud by se k tématu přistoupilo ve větším detailu. Např. výběr časových řezů, který byl realizován pouze na základě kvantitativních údajů (počet obyvatel), mohl být proveden na principu studia socioekonomických událostí a procesů ve městě v průběhu času. Stejně tak původní záměr autora jak vyhotovit výslednou mapu, tedy vektorizaci starých map s vyznačenými hranicemi města, mohl být naplněn v případě opatření vhodných map a to nejspíše fyzickým prozkoumáním pramenů dostupných ve Zlíně (např. knihovna...). A v neposlední řadě porovnání průběhu hranic katastru v roce 1829 se současností by bylo možné zvládnout lépe např. za použití dalších mapových podkladů.

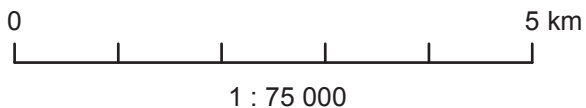
Zdroje

- [1] ZEMĚMĚŘIČSKÝ ÚŘAD. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. [online]. 2015 [cit. 2015-09-15].
Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/am_query_05.html?mapxy=-520960+-1165157
- [2] MORAVSKÁ ZEMSKÁ KNIHOVNA. Staré mapy [online]. 2013 [cit. 2015-09-15].
Dostupné z: <http://www.staremapy.cz/>
- [3] ČESKÝ ÚŘAD ZEMĚMĚŘIČSKÝ A KATASTRÁLNÍ. Prohlížeč služba WMS – ZM 10 [online]. 2015 [cit. 2015-09-15].
Dostupné z: [http://geoportal.cuzk.cz/\(S\(0w01mi50pg2ndaugcmxrwlfz\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZZK-WMS-ZM10-P&metadataXSL=metadata.sluzba&head_tab=sekce-03-gp&menu=3115](http://geoportal.cuzk.cz/(S(0w01mi50pg2ndaugcmxrwlfz))/Default.aspx?mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZZK-WMS-ZM10-P&metadataXSL=metadata.sluzba&head_tab=sekce-03-gp&menu=3115)
- [4] ARCDATA PRAHA. ArcČR 500 [online]. 2014 [cit. 2015-09-15].
Dostupné z: <http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/geograficka-data/arccr-500/>
- [5] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2005. [online]. [cit. 2015-09-15]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-ceske-republiky-2001-8771jn6lu9>
- [6] VÝZKUMNÝ ÚSTAV GEODETICKÝ TOPOGRAFICKÝ A KARTOGRAFICKÝ. Virtuální mapová sbírka [online]. 2015 [cit. 2015-09-15]. Dostupné z: www.chartae-antiquae.cz
- [7] ZEMĚMĚŘIČSKÝ ÚŘAD. Ústřední archiv zeměměřičství a katastru. [online]. 2015 [cit. 2015-09-15]. Dostupné z: http://archivnimapy.cuzk.cz/index_download2.html
- [8] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Počet obyvatel v obcích Zlínského kraje [online]. 2012 [cit. 2015-09-15].
Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/xz/pocet_obyvatel_v_obcich_zlinskeho_kraje
- [9] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Městská a obecní statistika [online]. 2015 [cit. 2015-09-15]. Dostupné z:
https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil-uzemi&uzemiprofil=31588&u=__VUZEMI__43__585068#
- [10] ZAPLETALOVÁ, Zuzana. *Proměny rezidenčních funkcí v suburbánních částech Zlína po roce 1989*. Olomouc, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Vedoucí práce RNDr. Pavel Ptáček, Ph.D. [cit. 2015-09-15]. Dostupné z:
http://geography.upol.cz/soubory/studium/bp/2012-rg/2012_Brezikova.pdf
- [11] STATUTÁRNÍ MĚSTO ZLÍN. Oficiální stránky města Zlín [online]. 2015 [cit. 2015-09-15]. Dostupné z: <https://www.zlin.eu/>

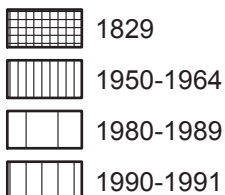
ZLÍN

Příloha č. 1

Historický vývoj hranic města 1829 - 2014

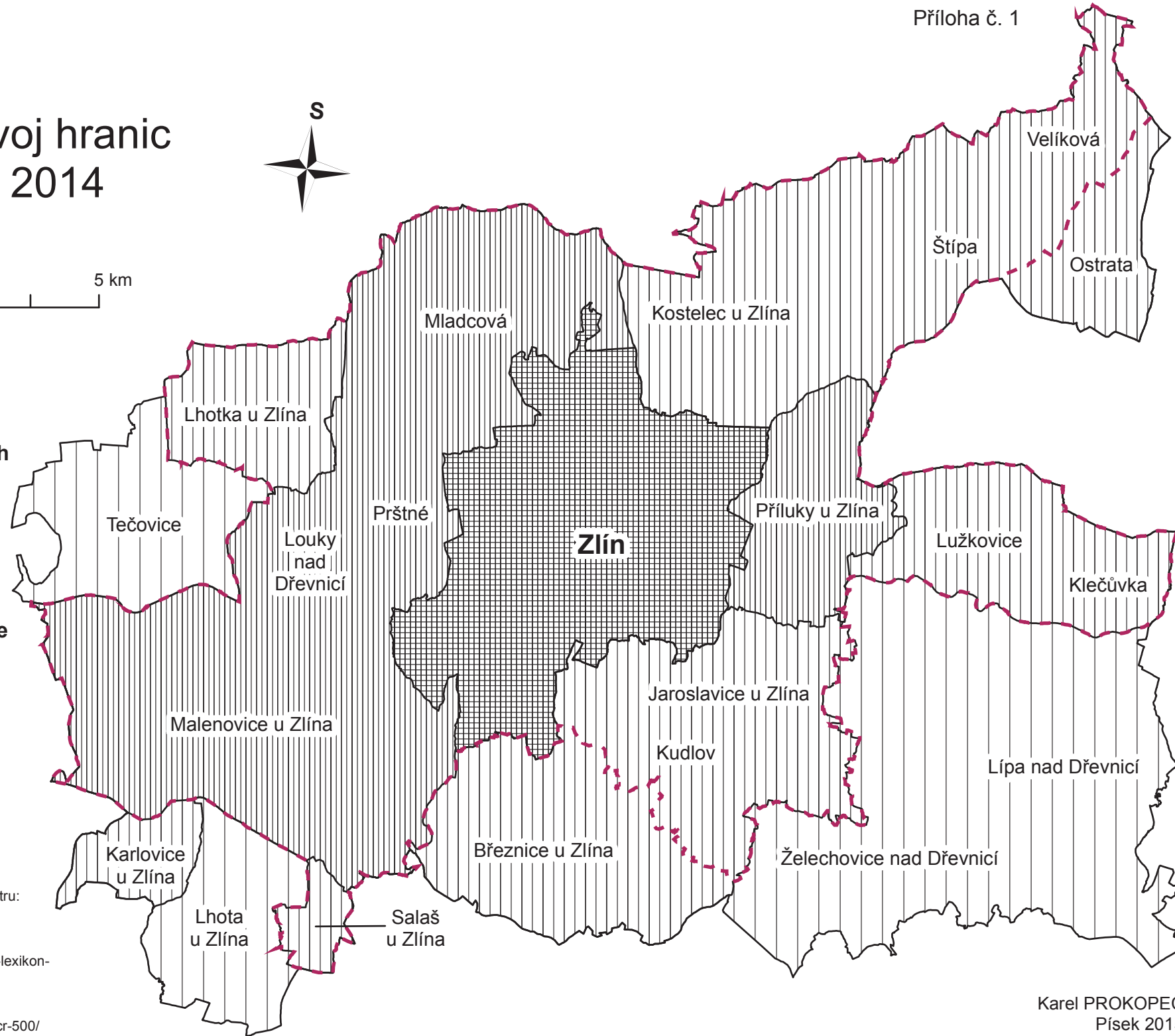
Území města Zlín v letech

Hranice města Zlín v roce

2014

Tečovice název k. ú.

Zdroje:

- Ústřední archiv zeměměřičství a katastru:
<http://archivnimapy.cuzk.cz/>

- Historický lexikon obcí ČR 1869-2005:
<https://www.czso.cz/csu/czso/historicky-lexikon-obci-ceske-republiky-2001-8771jn6lu9>

- ArcČR 500:
<http://www.arcdata.cz/produkty-a-sluzby/geograficka-data/arccr-500/>

Karel PROKOPEC
Písek 2015